

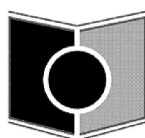
מראי מקומות

מס' 44

חודש טבת תשע"ז

הלכות ברכות הנהנין

או"ח סימנים רג, רד, רו

Dirshu
דרשו ד' ועוזו
קרן עולמית לחינוך
ועידוד לימוד התורה

לתשומת לבכם: במראי מקומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד' ללא קבלת אישור בכתב מ"דרשו"

קנין הלכה

מראי מקומות

סימן רג

סעיפים א-ב

הגדרת אילן ירק

הנידון מהו אילן ומהו ירק יש בו נפק"מ לדיני ברכות וכן לדיני ערלה, שאילן יש בו איסור ערלה משא"כ בירק, ומצינו כמה כללים בזה:

א] בגמרא [דף מ סוף ע"א] אמרו היכא מברכין בפה"ע היכא דכי שקלת ליה לפירי אית' לגוזא [פירש"י הענף של עץ] והדר מפיק, אבל היכא דכי שקלת ליה לפירי לית' לגוזא דהדר מפיק, לא מברכין עליה בפה"ע אלא בפה"א.

ב] ומפשטות הלשון משמע דבעינן שישאר ענף על הקרקע, ולא סגי בזה שנשארו השרשים בקרקע. אבל הרא"ש [סי' כג] הסיק מהגמ' שרק אם צריך לזורעו בכל שנה הוא ירק, אך אם השרשים נשארים הוא בגדר אילן וברכתו בפה"ע. וכבר עמד במחצית השקל על המחלוקת הזו.

והחיי אדם [כלל נא ס"ט] כתב שאם נשארו רק שרשים טמונים בקרקע הוא ירק, אך אם נשאר מן השורש למעלה, בזה מחולקים הפוסקים אם מיקרי אילן או ירק, ולכן כתב לגבי פאזימקעם שיש לברך בפה"א, ובדיעבד אם בירך בפה"ע יאכל רק פרי אחד כדי שלא תהא ברכתו בודאי לבטלה, ולא ימשיך לאכול עד שיברך על דבר אחר שברכתו בפה"א או שהכל¹.

ג] עוד הביא הרא"ש מהתוספתא דכלאים [פ"ג] כל שמוציא עליו מעיקרו עשב הוא ומברך עליו בפה"א, וכל שמוציא עליו מענפיו אילן הוא ומברכין עליו בפה"ע.

ד] ובירושלמי [ספ"ד מעשרות] הקשו דהא כרוב מוציא עליו מגזעו ואפ"ה מברכין עליו בפה"א. ותירצו כאן בודאי כאן בספק, ופירש הגר"א דיש פירות שלפי ממשן ומציאותם ניכר שהם ירק, ובהם לא אזלינן בתר הכלל הנ"ל, ורק בפרי שמצד ממשותו אין לנו בירור אזלינן בתר הכלל הנ"ל שבתוספתא דכלאים. והובאו הדברים גם בחזו"א [ערלה סי' יב ס"ק ג].

ה] והנה החצילים גדלים על שיח המתקיים ונותן פירות במשך שלש שנים, ולפי הגדרים שהובאו לעיל היה צריך לכאורה להיות דינם כאילן ויהיו אסורים מטעם ערלה, וחששו לזה כמה גדולי אחרונים. ובספר ברכי יוסף הביא מתשובות הגאונים שבב"י ומדברי ר' אברהם בן הרמב"ם שעל החצילים [ברנסא' בלשון הגאונים, בדינא' בלשון האחרונים] מברכין בפה"א. וכן לענין ערלה כתב הברכ"י [שו"ע יו"ד סי' רצו] דאף שמהריק"ש חשב לזה, וכן סבר הרדב"ז מתחילה, מ"מ כתב מהר"א אזולאי שהאר"י ומהר"ח"ו ומהר"ם אלשיך אכלו חצילים. וכתב מהר"ם אלשיך סברא חדשה להפקיע דין אילן מהחצילים, דכיון שטבעו של אילן הוא שהפירות שלו משתבחים והולכים משנה לשנה, ובחצילים אינו כן אלא בשנה ראשונה הפרי טוב ומתוק, ובשנה שניה הוא קצת מר ובשלישית הוא מר מאוד ונאכל רק בשעת הדחק, זה סימן שאינו אילן אלא ירק.

ו] הרדב"ז [שו"ת סי' תתקפא] כשהגיע לא"י חזר בו ממה שחשב מתחילה בחצילים משום ערלה, וכתב סברא אחרת, דכל שיח הנותן פירות בשנה הראשונה שבה נזרע הגרעין, אינו אילן אלא ירק.

ז] והחזו"א [ערלה סי' יב ס"ק ג] כתב דכל שיח שאינו נותן פירות יותר משלש או ארבע שנים בודאי אינו אילן, דלא מסתבר שיהא אילן שפירותיו אסורים לעולם.

ביאורים והערות

1. מבואר מהחזו"א שביצור זה לא אמר שברכת בפה"ע תועיל לו לגמרי מדין ספק דרבנן לקולא, [וכדמצינו בסי' קסז במשנה ברורה ס"ק מט לענין מי שמסופק אם בירך המוציא, דרשאי לאכול], וצ"ל דהחזו"א נוטה יותר לזה שצריך לברך בפה"א, ומ"מ לא יצא מגדר הספק ולכן רשאי לאכול פרי אחד כדי שלא תהא ברכתו לבטלה.

קנין הלכה

מראי מקומות

ולענין דינא סיים החזו"א [שם] דיש להקל בצירוף שתי הסברות דלעיל, שהשיח נותן פירות בשנה ראשונה ואינו נותן פירות יותר משלש שנים.

סעיף ג

המאזו"ש היא הבננה, ואיתא בתשובות הגאונים שברכתו בפה"א, והובאו הדברים בב"י, וכתבו המעם משום שהעצים שמעל הקרקע כלים לגמרי, וחוזר וצומח משרשיו.²

סעיפים ד-ה

מקור הדין שברכת פירות של אילן סרק הוא שהכל, הוא בתשובת הגאונים המובאת בשבלי הלקט, וכתב המג"א [ס"ק ב] שהמעם הוא משום שפירות אלו אינם חשובים והם כעץ בעלמא. וכתב המ"ז שמדובר בפירות גרועים שאין בנ"א רגילים לאוכלם כלל כשהן חיים. והפמ"ג כתב שאין ראויין כלל לאכילה כשהן חיים. אך הוסיף הביה"ל דכל זה דוקא באילני סרק הגדלים מעצמם בלי זריעה ונטיעה, אבל עצים שהרגילות לנוטעים לשם פירותיהם, אף שאין ראויין כלל לאכילה כשהן חיים כגון חבושים, ברכתם כשהן מבושלים שהכל.

סעיף ו

בגמ' [דף לו:] איתא דזונגביל רטוב [פירוש לח, לאפוקי יבש] ברכתו בפה"א, ומיירי כשהוא חי. וקמ"ל בסעיף זה דאף אם ריקחו ועשה ממנו מרקחת, גם בזה ברכתו בפה"א. עוד קמ"ל דאפילו זונגביל יבש, שנתבאר לעיל [סי' רב סעיף טז] שאין מברכין עליו כלום, מ"מ אם ריקחו בדבש ועי"ז נעשה ראוי לאכילה מברך בפה"א, ואין מברכין שהכל משום הדבש, שהזונגביל עיקר.

ועיין ביה"ל [ד"ה על] שהביא מספר עמק ברכה שאם שחקו לגמרי את הזונגביל ברכתו שהכל, וכתב הביה"ל דכנראה סובר שלא היו רגילים לשחוק את הזונגביל לגמרי, דשאר בשמים ותבלינים שדרך אכילתם ע"י שחיקה ועירוב או ריקוח עם סוכר, ברכתם בפה"א אף כשהן שחוקים, כמבואר בתרומת הדשן [סי' כט].

סעיף ז

בשמים שחוקים הם החומלתא המובאת בגמ' [דף לו:] שברכתה בפה"א, וכתב בתרומת הדשן דאף כשהן שחוקים לגמרי ברכתם בפה"א דזו דרך אכילתם.

סעיף ז

מקור הדין של צנן הוא בגמ' [דף לו.] שחילקו בין צנן ובין קור, דקור ברכתו שהכל הואיל וסופו להקשות ולהיות כעץ בעלמא ולכן אינו בגדר פרי, והקשו דהרי גם צנן סופו להקשות, ותירצו דצנן נטעי אינשי אדעתא לאוכלו קודם שנתקשה משא"כ קור.

והפוסקים דנו בצנן מצד שהוא מר ואינו נאכל בפנ"ע אלא ע"י פת, והביא המשנ"ב [ס"ק יד] שהחיי אדם נקט לברך על צנן שאוכלו בפנ"ע בלי פת שהכל, דאין דרך לאוכלו כך אלא עם פת, והוי כפרי שאינו נאכל חי אלא מבושל שאם אוכלו חי מברך שהכל. וסיים המשנ"ב "אמנם הגר"ז [סי' רה] הוכיח מדרבי החק יעקב שברכתו בפה"א", דנקט הח"י שדבר הנאכל חי ע"י מלח

ביאורים והערות

2. ולעיל [סעיף ב] הבאנו שלפי הרא"ש כל שא"צ לזורעו בכל שנה אלא מוציא ענפים משרשיו ה"ז בכלל עץ. ומ"מ המנהג להתייחס לבננה כפרי האדמה ודאי, ואף בדיעבד לא יצא אם בירך עליה בפה"ע.

קנין הלכה

מראי מקומות

וחומץ או ע"י פת מיקרי נאכל חי, ואינו דומה לדבר שאינו נאכל חי כלל אלא ע"י בישול, ומשמע מסגנון הלשון של המשנ"ב דנוטה לדעת הגר"ז, אמנם בשעה"צ [סי' רה ס"ק ז] הביא זאת כב' דיעות וגמ' לדרך שהכל.

סימן רד

סעיף א

פת שעיפשה

כתב בשעה"צ [ס"ק א] דהא דמברך שהכל מיירי כשאוכל מהמקום המעופש, אבל אם יש בפת מקום שאינו מעופש ואוכל ממנו מברך המוציא.

לגבי הברכה האחרונה על פת שעיפשה, עיין ביה"ל שהביא שהרמב"ם כתב דכל אלו שברכתם שהכל מברכים אחריהם בורא נפשות, והקשה הביה"ל דאם אכל מהפת שעיפשה כדי שביעה למה לא יתחייב בבהמ"ז מן התורה, ונהי דאכילתו היא רק ע"י הדחק מ"מ נראה שגם אכילה זו חשיבא אכילה. [וציין לגמ' דף לו: שדימתה דיני ברכות לדיני איסור אכילה ביוה"כ, ובדיני יוה"כ מצינו בגמ' (יומא דף פ:) שהאוכל לולכי גפנים חייב, אף שבדאי אין זו אלא אכילה ע"י הדחק].

וכתב הביה"ל דאפשר דמיירי שלא אכל כדי שביעה דאז ברכתו רק מדרבנן, אך אם אכל כדי שביעה יברך בהמ"ז, וסיים בצ"ע למעשה.³

נובלות

התבאר דינם לעיל בסי' רב [ס"ט].

במהין ופטריות

בגמ' [דף מ:] מבואר דכמהין ופטריות נקראים גידולי קרקע, ורק אינם יונקים מהקרקע וכלשון הגמ' מירבא רבו מארעא, מינקי לא ינקי מארעא, והקשו בגמ' א"כ למה המשנה נקטה לשון דבר שאין גידולו מן הארץ וכללה בזה כמהין ופטריות, ותירצו דאכן יש לתקן הלשון של המשנה ולומר דבר שאינו יונק מן הארץ.

ובתוס' עירובין [דף כז ד"ה מאן] מבואר דמיקרי גידולי קרקע גם לענין דניקחים בכסף מעשר, דחשיבי פרי מפרי וגידולי קרקע. [וכתב בספר מנחת יעקב (כלל מו ס"ק ג) דלשון השו"ע שכתב דבר שאין גידולו מן הארץ אינה ברקדוק לפי המבואר בגמ' הנ"ל.

ברכת הקטניות ושרביטין

הפוסקים נחלקו בברכת הקטניות ובברכת השרביטין:

א] דעת הט"ז שיש להבחין בין קטניות הנזרעות בגינות לבין הנזרעות בשדות:

א. הנזרעות בגינות: הדרך לאוכלן חיים, ואוכלין את הגרעינים ואת השרביטים, ומברכים כשהם לחים ["רטובים"]

בפה"א הן על הגרעינים והן על השרביטים בפ"ע, אף כשאוכלן בלי הגרעינים.

ביאורים והערות

3. ולכאורה היה מקום לומר דדין פת שעיפשה [וכן תבשיל שנתקלקל] אין שינוי הברכה שלהם נובע רק מחמת שמעשה האכילה הוא ע"י הדחק, אלא משום שהחפצא של הפת איבדה את חשיבות הפת שלה משום שנתקלקלה [וכן בתבשיל], ולכן אינו נידון כאוכל פת אלא כאוכל שאר מאכלים ושבע מהם, שמברך בנ"ר.

קנין הלכה

מראי מקומות

ב. הנזרעות בשדות: דרך אכילתן רק אחר שמתייבשים, ואז השרביטין אינם ראויים לאכילה כלל, והגרעינים נאכלים מבושלים, לכן אם בא לאוכלן כשהן לחים בעודם חיים מברך שהכל, הן על הגרעינים והן על השרביטין בפני עצמן, משום דלא נטעי להו אדעתא לאוכלן חיים. ואם אוכלן מבושלין מברך בפה"א. [והמשנה ברורה הביא דעת הט"ז היא דאפילו מבשלם כשהן לחים מברך בפה"א]. ומשמע שעל שרביטין של שדות אינו מברך כלל פה"א אלא רק שהכל, כיון שלא נטעי אדעתא דהכי.

ב] דעת הרבה אחרונים [אה"ע, ח"מ, פמ"א, מהר"ם בנעט] שעל הגרעינים של הקטניות מברך בכל גווני בפה"א, גם כשאוכלם לחים בעודם חיים, ואין חילוק בזה בין הגדלים בגינות לגדלים בשדות, [והטעם משום דס"ל דלענין עיקר הפרי לא קיימת סברת נטעי אדעתא דהכי, ומברך בכל גווני את ברכת הפרי]. ולגבי השרביטין נחלקו האחרונים: [הובאו בשעה"צ ס"ק ח]:

- א. דעת השע"ת, וכן מצדד בח"מ, דעכ"פ בשל גינה מברכין בפה"א אף כשאוכל את השרביטין בלי הגרעינים.
- ב. דעת האה"ע והפמ"א והחיי"א [כלל נא] דברכת השרביטין בכל גווני היא שהכל כיון שאינם עיקר הפרי. ולענין מחלוקת זו כתב המשנה ברורה [ס"ק ט] שלכתחילה טוב להזהר שלא לאכול השרביטין לחוד אלא עם הגרעינים, ואז יברך בפה"א על הגרעינים ופטר גם את השרביטין, ואם אירע שאוכל רק את השרביטין יברך שהכל.

שקדים מתוקים שאוכלן בשמן רכים

שקדים מתוקים נועדו לאכילה כשנגמר גידולם, ואז אוכלין את הגרעין של השקד, וכשהן רכים יש על גביהם קליפה עבה שהיא ראויה לאכילה, ומי שאוכלן רכים עיקר אכילתו היא הקליפה הזו, ולכן ברכתם שהכל, דלא נטעי להו אינשי ע"ד לאכול הקליפה.

שחת

בגמרא [עירובין דף כח:] איתא דחז"ל [פי' שחת, דהיינו שבלים של תבואה בעודן ירק] קודם שהביאה התבואה שלישי, ברכתו שהכל, משום דלאו גמר פירא הוא. וכתב המג"א [ס"ק ז] שמבואר מזה דין כללי דבפרי האדמה כשלא גמר פירא נחית חד דרגא וברכתו שהכל, וציין המג"א לסי' רב [ס"ג]. וכתב הפמ"ג דכוונת המג"א לציין בזה דרך בפרי האדמה נחתין דרגא, אבל בפרי העץ נקטינן בסי' רב [ס"ד] דמשויצאו הפירות ברכתן בפה"ע, וזו כעין דברי הט"ז [סי' רה ס"ק ג] שכתב דפרי העץ חשיב טפי ולכן אין ברכתו משתנית.⁴

קמח

בגמרא [דף לו.] מבואר דעל קמח שעורים וקמח חיטים מברך שהכל, והטעם משום שהשתנה מבריותו ואית לי' עילויא אחרינא בפת. והוסיף רש"י [ד"ה הכא], והביאו המג"א [ס"ק ח] דעיקר זריעת התבואה נעשית לשם פת ולא לשם אכילת קמח, ובכח"ג אמרינן דכאשר נשתנה מבריותו יצא מכלל פרי, ולכלל דרך אכילתו לא הגיע, משא"כ שמן זית דאף שנשתנה מבריותו מ"מ לית לי' עילויא אחרינא דלכך נטעוהו, וזו עיקר פרי עץ הזית.

שכר תמרים

המג"א [ס"ק ט] הביא את קושיית הפוסקים, דלפי הרא"ש דמי שלקות ברכתן בפה"א, שיוצא טעם גוף הפרי ע"י הבישול, למה לא אמרינן כן גם בשכר תמרים. ונאמרו בזה כמה תירוצים:

ביאורים והערות

4. והמחה"ש פירש שכוונת המג"א בציין לסי' רב שגם בבוסר מצינו דנחתין חד דרגא ומברכין עליו בפה"א.

קנין הלכה

מראי מקומות

א [המג"א ציין למה שכתב בס' רה [ס"ק ו], ולכאורה כוונתו למה שהביא [שם] בשם הרא"ש בשו"ת [כלל ד ס' טו] דדין מי שלקות נאמר כאשר עיקר הבישול נעשה בשביל הירקות, דבזה גם המרק נמפל ונחשב פרי האדמה, ואין זה שייך בשכר תמרים. ב] המהר"ם מרומנובורג בתשובה כתב דהמג"א חילק את הדין, דמי שלקות נאמר כאשר המים נעשים עבים וסמיכים מכת הבישול והיו כיש בהם ממשות, משא"כ בשכר. ג] והב"ח כתב דמי שלקות יש בהם טעם הירק, משא"כ בשכר הוי טעם חדש לגמרי ולא שייך לברך כברכת הפרי.

שכר שעורים

איתא בתוס' [דף לח.] דשכר של שעורים מברך עליו שהכל, אף שאפשר שיש בשעורים שבו יותר מכזית בכדי אכילת פרס, ולא אמרינן בזה את הכלל שכל שיש בו מחמשת מיני דגן ברכתו מזווגות. וכתבו בזה ג' טעמים: א] אין כאן ממשות של שעורים אלא טעם בעלמא. ב] אית ליה עילויא אחרינא בפת, והיינו דהוי כמו קמח שעורים שנתבאר לעיל דכיון שנשתנה מבריותו ולא נמעי ליה אדעתא לאוכלו כך, לכן ברכתו שהכל. ג] עוד כתבו התוס' דכיון שהשכר עומד לשתייה ולא לאכילה, לכן הברכה שלו אינה במ"מ אלא שהכל. והמשנה ברורה [ס"ק טז] העתיק את הטעם השלישי.

מי שעורים

הטעם לברכת שהכל במי שעורים הוא כמו שנתבאר לעיל בסמוך על שכר שעורים.

עשבי דדברא

כתבו הטור והאבודרהם בשם הראב"ד, וכן כתב בארחות חיים בשם הגאונים, שעל עשבי השדה הגדלים מאליהם ואין בג' א זורעים אותן מברכין שהכל, כיון דלא חשיבי. והקשה הגר"א [ס"ק יא] דגם כמהין ופטירות אינם נזרעים, ולמה הוצרכו בגמ' [דף מ:] לומר שמברכין שהכל משום שאינם יונקים מהקרקע, תיפוק ליה דלא חשיבי כיון שאינם נזרעים. אמנם הט"ז [ס"ק ח] הוסיף דאין די בזה שאינם נזרעים, אלא בעינן נמי שמצד עצמו אינם חשובים, דאינם ראויים כ"כ למאכל, אבל תותים הגדלים בסנה מברכין עליהן בפה"ע או בפה"א ולא שהכל, אף שאינם נזרעים, כיון שהם טובים למאכל. וכתב בשע"צ [ס"ק טו] שלפי דברי הט"ז מיושבת קושיית הגר"א, דאמנם כמהין ופטירות גדלים מאליהם ואינם נזרעים, אך טובים הם למאכל, ולכך אם היו יונקים מהארץ היתה ברכתן בפה"א. המג"א [ס"ק י] הביא שהאר"ז"ל היה מברך על עשבי דדברא בפה"א, ואם היו באילן היה מברך בפה"ע.

שבת וכמון וכסבור

כתבו האחרונים והביאם המשנה ברורה [ס"ק כא] והשע"צ [ס"ק טז], ששבת וכמון וכסבור חלוקים בדינם מפלפלין וזנגביל בתרתי. א] על פלפלין וזנגביל יבשים אינם מברכין עליהם כלל, דלא חזי לאכילה כלל, משא"כ על השבת וכמון מברכין שהכל אף כשהן יבשים, דמ"מ ראויים הם קצת לאכילה ומתוקים לחיך. ב] על פלפלין וזנגביל רטובים [פירוש לחים] מברכין בפה"א, כמובא בס' רב [סעיף יח], ואילו על שבת וכו' אין מברכין בפה"א אלא שהכל, והטעם הוא משום שהפלפלין והזנגביל כשהן רטובים הם ראויים לאכילה קצת, ונאכלין כך לפעמים, משא"כ שבת וכמון וכסבור בכל גווני עבידי למעמא, ולא נועדו לאכלם בתורת מאכל אלא בתורת תבלין.

קנין הלכה

מראי מקומות

שבת ששלקו במים

בגמרא [דף לט.] הביאו את הדין של מי שלקות שמברכין עליהן בפה"א כברכת השלקות עצמם, ואח"כ איתא, בעי ר"פ מיא דשיבתא מאי למתוקי טעמא עבידא, [פירש"י ומברכין על תבשילו בפה"א] או לעבורי זוחמא עבדי לה [וברכתן שהכל], ומסקינן דלמתוקי טעמא עבידא, וכן הביא המשנ"ב [ס"ק כב] להלכה, דאם שלק את השבת מברכין על מימיו בפה"א. והקשה הגר"א [ס"ק יא] דא"כ מבואר בגמ' דהא דנעשה ע"מ ליתן טעם הוא סיבה לברך בפה"א, ואיך כתב השו"ע דברכתן שהכל משום דעבדי לטעמא. ובספר תהלה לדוד [סי' רב ס"ק ו] כתב שהגמ' מיירי בנותן את השבת לתוך תבשיל ולכך הוא נחשב כאוכל ולא כמשקה וברכתו בפה"א.⁵

עוד הקשה הגר"א דלפי משמעות הגמ' לכאורה גם על השבת עצמה שנשלקה יברך בפה"א, ובשו"ע איתא דמברך שהכל, וסיים הגר"א וז"ל ואפשר דוקא במימיהן עכ"ל, והיינו שעל המים מברך בפה"א ולא על השבת עצמה.⁶

חומץ שעירבו במים

מקור הדין של חומץ הוא במשנה [דף מ:], והקשה הרא"ש [סי' כג] דהא אמרו במסכת יומא [דף פא] דהשותה חומץ ביוה"כ פטור, ותירץ דהמשנה איירי במוזוג קצת, דאז משיב את הדעת וברכתו שהכל, א"נ מיירי בחושש בשיניו ונתן הרבה חומץ לתוך מרק ושותהו לרפואה, דחומץ עיקר. ועיין עוד להלן [סעיף ב].

סעיף ב

עיין מג"א [ס"ק יג] שכתב דרק חומץ חזק המבעבע כשמשליכין אותו על הארץ אין מברכין עליו, אבל חומץ שאינו כ"כ חזק בודאי יש לו הנאה ממנו וצריך לברך שהכל, וכן הביא המשנ"ב [ס"ק כד], וציין שכך כתבו גם הגר"ז, והיעב"ץ [בספרו], והמגן גבורים. [ומה דקשה מזה הוא שביוה"כ השותה חומץ פטור, וכתב בשעה"צ [ס"ק יח] שביוה"כ האיסור הוא יתובי דעתא וחומץ אינו משיב נפש, משא"כ לענין ברכה סו"ס נהנה ממנו, ורק לענין פלפלי יבשים דימו יוה"כ לברכות דלאו אכילה הוא כלל].

סעיף ג

בגמ' [ב"ב דף צו.] נחלקו ר' יוחנן וריב"ל ביין שהתחיל להחמיץ ועדיין רק ריחו כחומץ אך טעמו יין, וקיי"ל כריו"ח שדינו כיון, וכן נחלקו בזה אב"י ורבא בגמ' [ע"ז דף סח.], וקיי"ל כרבא דחשיב יין.

סעיף ד

מקור הדין הוא בב"י בשם שבלי הלקט בשם ספר התרומה, עיי"ש שכתב דאף שאין אנו בקיאים מתי חל בו דין חומץ גמור לענין שלא יאסר במגע גוי, אך לענין ברכה נקטינן דכל שבני אדם נמנעים מלשתותו מחמת חמיצותו ברכתו שהכל. ומשמע שזה דין ודאי ולא מחמת הספק, וכן הוכיח הביה"ל [ד"ה הכל] מדברי הגר"א דפירש דין דאקריס [הנוכר במשנה דף מ:]: היינו יין זה שבנ"א נמנעים מלשתותו מחמת חמיצותו.

והמג"א [ס"ק יד] פירש דטעם הדין שבשו"ע הוא מחמת הספק, דאין אנו בקיאים בשיעור זה, וכמש"כ ר"ת [תוס' ע"ז דף כט:]

ביאורים והערות

5. ואפשר שאף אם אין תבשיל רק מי הבישול של השבת, מ"מ ברכתם בפה"א משום שדרך לאוכלם כמרק ואינם עשויים לשתייה.
6. ויש לבאר זאת ע"פ המבואר בגמ' [ברכות לט.] דהשבת של תרומה משנתנה טעם בקדירה פקעה קדושתה, ופירש"י דפג טעמה והיא כעץ בעלמא, דכל טעמא יצא ממנה אל התבשיל או אל המרק. [ויל"ע אי הו"א ממש כעץ ואין מברכין עליה כלל, או דראויה קצת וברכתה שהכל, אך לא סגי בזה להיות קדוש בתרומה].

קנין הלכה

מראי מקומות

דאין בני אדם שווים בזה, דיש הנמנעים מלשתות יין מסויים מחמת חמיצותו, ואחרים יחשיבו אותו כיון ויעשו עליו קידוש.

סעיף ה

שמרי יין שלא נתן לתוכן מים

מקור הדין הוא במרדכי [סי' קנג] בשם הראב"ה. והמג"א [ס"ק טו] הקשה דהא שמרים אזוקי מזק, וא"כ לא יברך עליהם כלל, כדמצינו [סי' רב ס"ד] בשמן זית שאין מברכין עליו כשאוכלו בפני עצמו, וכתב המג"א וז"ל "ואפשר שראוי לשתייה". ועיין משנ"ב [ס"ק כז] ובשעה"צ [ס"ק כא] שכתב דאפשר שכוונת המג"א דמיירי שמצץ רק את לחלוחית היין שבשמרים.

ועיין שעה"צ [ס"ק כא] שציין לתוס' [ב"ב דף צז. ד"ה מי] שר"ת הורה דאם גוי רחץ חבית של שמרי יין דשרי, דלא חמרא הוא אלא קיוהא בעלמא, וכתב השעה"צ דלכאורה דברים אלו הם דלא כהשו"ע שפסק שמברכים בפה"ג על השמרים. וכתב דאפשר דגם שם הטעם הוא משום שבזמן הרחיצה נתערבו הרבה מים בשמרים, דע"ז אמרו בגמ' [ב"ב שם] דלא הוי יין אלא קיוהא בעלמא.

בהמשך הסעיף נתבארו בשו"ע ובפוסקים כמה אופנים של מזיגת מים כיון:

א] נתן מים ע"ג שמרי יין, אינו מברך בפה"ג אלא אם נתן ג' מדות ומצא ארבע, דאז הוי כיון מזוג וברכתו בפה"ג, אבל אם מצא פחות מזה מברך שהכל, דטעם היין שבו אינו אלא קיוהא בעלמא.

וביינות שלנו שאינם חזקים כ"כ אין לברך בפה"ג על כמות הנ"ל. וכתב השו"ע דנראה שמשערין כשיעור שמוזגים יין באותו מקום.

ב] יין עצמו שיעורו באחד מששה.⁷ אמנם כתב המג"א [ס"ק מז] בשם המהרי"ל דבעינן שיהא ראוי לשתייה ע"י מזיגה זו, שישתו אותו בני אדם במקום יין, דאל"כ במלה דעתו אצל כל אדם.

ג] יינות בזמנינו שהם חלשים, כתב האליהו רבה בשם העולת תמיד דאפילו הוסיף מים פחות משיעור היין אין לברך בפה"ג. ובפמ"ג [א"א ס"ק מז] כתב רק שאם הרוב מים מברך שהכל, ומשמע שאם רוב יין מברך בפה"ג.⁸

ד] יין צמוקים, והיינו שנותנים מים ע"ג הצימוקים עד שהמים מקבלים טעם יין, נתבאר במשנ"ב [סי' ערב ס"ק מז] דגם שם בעינן שהצימוקים יהיו יותר מאחד מששה במים. [והביא שלדעת הרה"ח משערין בצימוקים כשעת נתינתם במים, ודלא כהבכור שור שכתב שמשערין בצימוקים אחר שנתנפחו ע"י המים].

סעיף ז

סעיף זה עוסק בתקיד, והיינו שנתן מים ע"ג ענבים אחרי שנדרכו להוציא את יינם. וחילקו בזה הרמב"ן והרשב"א בין שני מקרים:

א] אם נדרכו בקורה ויצא מהם כל עיקר היין, דינם כשמרים, ורק אם רמי תלתא ואתא ארבע מברך בפה"ג.

ב] אם נדרכו ברגל נשאר בהם הרבה יין, ולכן גם אם רמי תלתא ויצאו תלתא או אף פחות, מברך על המשקה בפה"ג כיון שמעורב

ביאורים והערות

7. וכתב המג"א [ס"ק טז] דאף שטעם היין ניכר במים גם כשהוא פחות משיעור זה, מ"מ אין זה נחשב טעם חשוב של יין שתהא ברכתו בפה"ג, אלא הוי כקיוהא בעלמא, וגם לקולא בדיני יין נסך אין זה נחשב יין.

8. ובספר ארחות רבינו [ח"ג עמ' רכא] הובאו דברי הגר"ח קניבסקי שליט"א בשם החזו"א דעד שליש מים אפשר לערב. והגרי"ש אלישיב זצ"ל כתב בקובץ תשובות [ח"ג סי' לד] דאם הרוב יין מברך בפה"ג.

קנין הלכה

מראי מקומות

בו הרבה יין, אמנם בעיניו שיהא בו טעם וריח של יין.

בדברי הרמ"א בונים שנתנו עמם תאנים

מקור בדברי הרמ"א הוא בשו"ת התשב"ץ [ח"א סי' פג], ואיירי בחרצנים שהוסיף עליהם תאנים ונתן מים על הכל, ואחרי התקופה של ההשרייה יש טעם חזק במים, המעורב מהיין שבחרצנים ומכח התאנים. וכתב התשב"ץ דכיון שמהחרצנים כבר יצא עיקר היין ע"י דריכת הענבים, והתאנים כל כוחם עומד, לכן יש להסתפק אם מברכים בפה"ג כדין יין או שהכל כדין שכר תאנים,⁹ וספק זה הוא אף באופן שהחרצנים מרובים מהתאנים.

דין הבדלה במשקה זה

כתב התשב"ץ [שם] והובא בביה"ל [ד"ה ואין] שגם להך צד שברכת המשקה שהכל, מ"מ דינו כשכר ויכול לעשות עליו הבדלה. והוסיף שזה אף אם לא הוסיף תאנים, דאמנם הוי קיוהא בעלמא שאין ברכתה בפה"ג, אך אפשר דחשיב חמר מדינה, והדבר תלוי באומדן הדעת בחזק טעמו וריחו.

בדברי המג"א ס"ק יז

בדברי המג"א [ס"ק יז] משמע [וכן מבואר בפמ"ג] שסבר תחילה דלהך צד שכח התאנים עיקר, נמצא שדין המשקה הזה כדין מי שריית תאנים, ודינו תלוי במחלוקת הרא"ש והרשב"א המובאת בשו"ע [סי' רב סעיף י], דלהרשב"א ברכתו שהכל ולהרא"ש ברכתו בפה"ע. ומעתה נקט המג"א שכאשר שותה רביעית יין וגם שותה מהמשקה הזה, לפי הרשב"א ברכת על הגפן שמברך על היין פוטרת את המשקה הזה כיון שיין פוטר כל מיני משקין, אבל להרא"ש שמברך על המשקה בפה"ע דינו כפרי ואין היין פוטר, ולכן הצריכו המג"א לאכול גם פרי משבעת המינים ולברך על העץ, דאז יוצא ממ"ג ידי ברכה אחרונה, להרשב"א היין פטור מברכת בורא נפשות, ולהרא"ש ברכת על העץ פוטר. ¹⁰ אמנם למסקנא נטה המג"א לומר דאף להרא"ש אין דין המשקה כפרי אלא כמשקה, וכמו שכר תמרים שברכתו שהכל כיון שיש בו הרבה מים [ונעשה לשתיה ולא לאכילה כמרק פירות], ולכן די בזה שישתה רביעית יין ויפטור את המשקה מספק וא"צ לאכול פרי משבעת המינים. וכן העתיק המשנ"ב [ס"ק למ].

סעיף ז

מקור הדין הוא במשנה דף מד. השותה מים לצמאו מברך שהכל. ובגמ' [שם סוף ע"ב] לאפוקי מאי לאפוקי חנקת' אומצא. ועיין ביה"ל [ד"ה השותה] שכתב דכל שאינו לצמאו כלל אינו מברך, ולאו דוקא בחנקת' אומצא, וכן הוא לשון הרמב"ם שכתב השותה מים שלא לצמאו אינו מברך.

ביאורים והערות

9. בתשב"ץ מפורש שמברך שהכל, וכבר הקשה מזה בשעה"צ [ס"ק לב] על הט"ז שכתב דיוצא ממ"ג בברכת בפה"ע. ובדברי הט"ז בלא"ה צ"ע, דאף שלשיטת הרא"ש המובאת בשו"ע [סי' רב סעיף י] מברכין על מי שרייה ובישול בפה"ע, מ"מ לשיטת הרשב"א ברכתן שהכל. וע"ע מה שיובא להלן בדברי המג"א שגם להרא"ש מסתבר שברכת המשקה שהכל. ומדברי הט"ז שמעינן חידוש, שאם יש יין שמסיבה מסויימת התעורר ספק אם ברכתו בפה"ג או בפה"ע עדיף לברך בפה"ע ולא שהכל, ולא אמרינן שעדיף לברך שהכל שהיא ברכה הכוללת הכל, ואפשר שהטעם משום שבפה"ע היא ברכה יותר מבוררת.

10. והפמ"ג הקשה למה לא סגי בברכת על הגפן משום ס"ס, ספק דין המשקה כיון וברכתו על הגפן, וספק דינו כמי פירות וכהרשב"א, וברכת על הגפן פוטר, דייק פוטר כל מיני משקין. וכתב דמ"מ אם יש לפניו פרי משבעת המינים ראוי לעשות כן ולא לסמוך על ס"ס, דסו"ס כל היכא דאיכא לתקן בקל מתקנינן.

קנין הלכה

מראי מקומות

אופנים שונים של שתיית מים שמכרכים עליהם

כתב המשנה ברורה [ס"ק מ] דלא בעינן שיהא לצמאו ממש, אלא כל שהחיד נהנה מהמים מסתמא הוא צמא קצת וצריך לברך, ועיין בשעה"צ [ס"ק לד] שהביא ראיה לזה.

ב] כתב הביה"ל [סוף ד"ה השותה] דמשמע מדברי רב עמרם גאון בסידורו, ומדברי הרשב"א ושאר ראשונים [בדף מא] דגם השותה כדי לשרות את האכילה שבמעיו מיקרי שותה לצמאו, ונפק"מ שאם שתה למטרה זו אחרי ברכת המזון מברך תחילה וסוף.

אופנים שונים של שתיית מים שאין מכרכים עליהם

א] כתב המשנה ברורה [ס"ק מב] בשם סידור יעב"ץ דהשותה בבוקר מים לרפואה לא יברך, ואם שותה גם לצמאו יברך. ועיין שעה"צ [ס"ק לו] שהביא ראיה לזה מהירושלמי [סוף פרק ו] בשותה מי דקרים.

ב] כתב הביה"ל [ד"ה השותה] דאם שתה מים רק כדי להצטרף לזימון [לדעת המג"א דסגי בשתיית מים להצטרף לזימון], או כדי לברך בורא נפשות ולפטור מאכל אחר שיש לו ספק לגביו, אינו מברך כלל, וממילא אינו מצטרף לזימון.

ג] כתב בספר אמרי נועם [ברכות דף מה.] בשם הגר"א דאם שותה תה בלי סוכר ואינו נהנה כלל משתייתו ועושה זאת רק כדי שיהיו משקין בגופו, אינו מברך. [וכהיום שיש רבים הנהנים מתה בלי סוכר, בודאי הם צריכים לברך].

ד. השותה כדי לקרר את עצמו, כתב בשו"ת פעולת צדיק בשם הפר"ח [כת"י] שצריך לברך, דגם זה מיקרי שנהנה. ובספר א"א [בוטשאטש] הניח זאת בספק.

ה] כתב בספר אמרי נועם [ברכות דף מה.] בשם הגר"א דאם שתה רביעית אך רק חצי ממנה היה לצמאו, אינו מברך בורא נפשות.¹¹

השותה מים רק כדי לבלוע תרופה, כתב בספר בן איש חי [שנה א פ' מטות אות יב] שאינו מברך.¹²

השותה שאר משקין שלא לצמאו

כתבו הראשונים דהא דאינו מברך בשותה משום דחנקת' אומצא היינו רק במים, אבל בשאר משקין או שאוכל פת מברך תחילה וסוף כיון שנהנה מהם.

סעיפים ח-ט

מקור הדין של אוכל ושותה לרפואה שאם יש לו הנאה מזה מברך הוא בתום' דף לו. [ד"ה כיון], ובמדרכי [סי' קיג] וברא"ש

ביאורים והערות

11. והגרש"ז אויערבאך זצ"ל [ספר מאור השבת ח"ב מכתב כז] הניח זאת בצ"ע דמתוך שהתחיל לשתות לצמאו נחשב הכל להנאתו.
12. אמנם אם עושה זאת ביום תענית כגון בט' באב, הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל דלכאורה צריך לברך, דבמציאות הוא נהנה [ספר חשוך חמד כתובות דף נא:].

השותה מים בערב תענית כשאינו צמא כלל, ועושה זאת רק כדי למלא גופו בנוזלים, הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאינו מברך. ובשו"ת שבט הלוי [ח"ט סי' מד] כתב לברך.

קנין הלכה

מראי מקומות

[סי' מג] ובתלמודי רבינו יונה [דף לב: ד"ה לאפוקי]¹³.
 וכתב בשעה"צ [ס"ק לז] דאף אם אין טעמם טוב כ"כ, כיון שעכ"פ אינם רעים והחיד נהנה מהם מברך, ודייק כן מלשון המג"א [להלן ס"ק כד].

איזו ברכה מברך על אוכלין ומשקין הנאכלים לרפואה

א [הביא בשם הרא"ה דכאשר אוכל את המאכל רק לרפואה והוא שונה מדרך אכילת הבריא, מברך שהכל אף אם זו מרקחת שהיה ראוי לברך עליה בפה"ע. וראיה משתיתא העשויה ממיני דגן וברכתה שהכל, ואניגרון שאני, שגם הבריא רגילים בכך.

והביא את דבריו הרמ"א [להלן סעיף יא].

ב [אמנם הביא [בדק הבית] ציין לסי' רח, שם הביא מלשון התוס' [דף לח.] שכתבו טעם אחר למה מברך שהכל על שתיתא, שאינה עשויה לסעוד אלא לשתות, וכן הוא בשאר הראשונים. וכן פסק המשנ"ב [להלן ס"ק נה] בשם המג"א והפר"ח והגר"א שמברך על מרקחת ברכתה הראויה.

האוכל דבר איסור בשוגג או במזיד

במשנה [דף מה.] איתא אכל טבל וכו' אין מזמנין עליו, ונחלקו הרמב"ם והראב"ד [פ"א הי"ט]:

א [הרמב"ם כתב שאם אוכל דבר איסור בשוגג או במזיד אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו.¹⁴

ב [הראב"ד בהשגות כתב דהמשנה רק כתבה שאין מזמנין עליו, אבל חייב לברך לפניו ולאחריו, וכן נקט בשו"ת הרשב"א [ח"א סי' תשצד]¹⁵.

להלכה: השו"ע [סי' קצו] נקט כהרמב"ם, ועיי"ש בט"ז ועוד אחרונים [הובאו במשנ"ב שם ס"ק ד] דאם אוכל בשוגג יכול לברך אחר אכילתו, דאין זה נקרא מנאץ.

אנסותו לאכול

כתב הרמ"א ומקורו בב"י בשם ספר אהל מועד, שכתב בשם הרא"ה [חידושו דף מה] שאם אנסותו לאכול ולשתות אינו מברך כלל לא לפניו ולא לאחריו אף שהחיד נהנה ממנו. [ודימה זאת לגמ' (כתובות דף נא:) דאשת איש שנאנסה לא נאסרה על בעלה אף אם היה סופה ברצון]. ובחידושי הרא"ה כתב דין זה גם על חולה שיש בו סכנה האוכל ביוה"כ, שאינו מברך. וראה להלן מה שיובא בשם המ"ז והמג"א ושאר האחרונים.

ביאורים והערות

13. הראשונים ייסדו את דבריהם על לשון הגמ' כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי, לשון זו נאמרה בדף לו. על אניגרון שאדם אוכלו לרפואה ובדף לח. על שתיתא רכה. והנה בשני המקרים האלו איירינן במאכל גמור אלא שהוסיף בו יותר שמץ, או שהוסיף מים בשתיתא למטרת רפואה, [ועדיין הוי בגדר מאכל בריאים לענין שמותר לאוכלו בשבת]. ולא נתפרש מה הדין בדבר שכל עיקרו תרופה ואינו מאכל כלל, אלא שהוסיפו בו טעם טוב כדי להקל על נטילת התרופה, האם גם בזה מברך או שאין זה בגדר אכילה כלל, ולא תיקנו ברכה בכה"ג. ורבינו יונה והרא"ש איירי במאכל גמור. ובלשון תוס' והרא"ש יש להסתפק אם כוונתם גם לדבר שכל עיקרו תרופה רק שיש בו טעם ונהנה בו.

14. והביאו לרמב"ם מקור בתוספתא [פ"ד דמאי] "ועל כן אין מברכין ואין מזמנין עליו", עיין שעה"צ [סי' קצו ס"ק א].

15. ובחידושי הרשב"א [דף מה]. הסכים עם הרמב"ם.

קנין הלכה

מראי מקומות

חולה האוכל מאכל איסור או ביוה"כ מחמת הסכנה

הראשונים נחלקו בחולה האוכל דבר איסור מפני הסכנה וכן בחולה האוכל ביוה"כ:

[א] דעת הרמ"ה בתשובה [הובאה בדברי רבינו ירוחם המובאים בב"י], וכן דעת הרא"ה בחידושי [דף מו:]: דאינו מברך, דאכילה זו היא צער לו ואינו אוכל אלא מחמת האונס.

[ב] דעת הרשב"א [תשובה סי' תשצו] והרא"ש [הובא בטור או"ח סוס"י תריח] והגמ"י [פ"ב אות ב] שמברך תחילה וסוף, וכן פסק השו"ע [סעיף ט], וכן להלן [סי' תריח סעיף י]. וכתב המג"א [ס"ק פא] דמצוה קעביד להציל נפשו.

והט"ז [ס"ק יב] והמג"א [ס"ק כ] תמהו על הרמ"א שפסק שאנסוהו לאכול אינו מברך, דכיון דקיי"ל שהאוכל ביוה"כ מברך, מה בין אנסוהו שמים לבין אנסוהו אחרים, והמג"א כתב "ויש לחלק" ולא פירש דבריו, וכן כתב הא"ר.

עוד הקשה המג"א מסי' תעה דכפאוהו ואכל מצה יצא ידי חובתו, וכתבו המ"מ והר"ן דיש לדמותו למתעסק בחלבים ועריות דחייב שכן נהנה, וא"כ חזינן דגם באונס חשיבא הנאה, וא"כ למה לא יברך. ועל קושיא זו כתב הא"ר [וכן הביא הפמ"ג] דנהי דחשיבא הנאה מ"מ אין לברך ולהודות להשי"ת על זה. ובשעה"צ [ס"ק לח] הביא דיש שתירצו על הקושיא מסי' תעה, דהתם שאני דכיון שהוא דבר מצוה אמרינן דמסתמא לבסוף נתרצה, וכעין מש"כ הרמב"ם [פ"ב הל' גירושין] לגבי מי שכפאוהו ב"ד של ישראל לגרש, דחשבינן ליה כמגרש לרצונו כיון שבאמת ניהא ליה לקיים את המצוה. וכתב בשעה"צ דיש נפק"מ בין ב' התירוצים, דלפי התירוצ' השני דאמרינן דלבסוף ניהא ליה, יברך ברכת המזון על המצה, ¹⁶ ולפי התירוצ' הראשון רק יצא ידי חובת מצה אך לא יברך תחילה וסוף.

ולגבי עיקר קושיית הט"ז והמג"א מאי שנא אנסוהו לאכול, מחולה האוכל דבר איסור מפני הסכנה, כתב בספר חמד משה [סי' קצו וסי' רד] דיש לחלק, דאנסוהו לאכול הרי הוא אנוס על עצם האכילה וברצונו לא לאכול את המאכל הזה, משא"כ בחולה החולי אינו קשור באופן ישיר לאכילת האיסור, אלא שאכילת איסור מצילתו מן הסכנה והוא מעוניין בה. וכנראה זו גם כוונת הא"ר [והגר"א] שכתבו דיש לחלק, וכן הביא המשנה ברורה [ס"ק מה] בשם הא"ר והב"מ והבגדי ישע. ¹⁷

אמנם הביא המשנ"ב גם את דעת הט"ז והמג"א והפר"ח שנקטו שגם באנסוהו לאכול מברך תחילה וסוף, והביא לבסוף את דברי החיי אדם שהכריע, שאם אכל מחמת האונס פת בכדי שביעה שבעלמא חיוב ברהמ"ז שלו היא מן התורה, יברך מחמת הספק.

סעיף י

כתב הב"ח שהחידוש בדבש דבורים הוא, דלא אמרינן דכיון שהדבש אינו מתמצה מגוף הדבורים אלא הן מוצצות מי פירות ומוציאות אותן, מ"מ אין כאן טעם הפירות עצמו ולכן ברכתו שהכל.

סעיף יא

יסודו של סעיף זה במחלוקת הטור וחבריו במרקחת של ורדים ושל חבושים המרוקחים בדבש, שהטור נקט בתחילה שכיון שהורדים כתושים, [שאם היו העלים שלמים היה זה דומה לאגוז מטוגן בדבש שהאגוז עיקר והדבש בא להטעימו והוא טפל אליו], וגם אינם נותנים טעם חזק, דלא בא למעם אלא לאכילה, לכן הדבש עיקר ומברך שהכל. [משא"כ הומלתא שבגמ' ¹⁶

¹⁶ והגרש"ז אויערבאך זצ"ל נקט [הליכות שלמה פסח פרק ט דבר הלכה אות צב] שלפי תירוצ' זה מברך גם ברכה שלפניה, דכיון דדבר מצוה הוא אמרינן דמסתמא כבר נתרצה לאלו שאנסוהו, וכמו"ש הרמב"ם גבי גט.

¹⁷ ובשם הנהר שלום והמאמר מרדכי כתב השעה"צ שהם חילקו באנסוהו לאכול בין שני מקרים: אם האכילה היא בעל כרחו, אז אינו מברך, וע"ז קאי הרמ"א, אך אם רק איימו עליו שיהרגוהו אם לא יאכל, והלך ואכל, בזה נקטו דמברך.

קנין הלכה

מראי מקומות

(יומאדףפא:!) דמיירי בונגביל כתוש, שעיקרו בא למעם ולכן הונגביל עיקר].

וחבריו של הטור נקטו דאין לחלק בין ורדים כתושים לבשמים כתושים, ובכל גווי אמרינן דהורדים עיקר והדבש בא רק להכשירם לאכילה, ולכן מברך כברכת הוורד. והטור ביטל דעתו מפני דעתם ולכן פסק השו"ע כחבריו של הטור.

ולענין ברכת הורד נקט הטור שמברך בפה"א, אף שהורד עצמו הוא עץ, כיון שהעלים שמרקחים אינם עיקר הפרי אלא הזרעים הם עיקר הפרי.¹⁸

סעיף יב

דיני עיקר ומפל יבוארו בס"ד להלן סי' ריב, ונבאר כאן רק את דברי השו"ע והרמ"א.

א] השו"ע העתיק את לשון הרמב"ם [פ"ג ה"ה-ה"ו] שכתב דדבר מאכל שניתן בתוך שאר אוכלין ע"מ לדבק או ליתן צבע או ריח בתבשיל, הרי הוא מפל לגבי שאר האוכלין ואין מברכין עליו, אבל אם ניתן כדי ליתן טעם באוכלין הרי הוא עיקר ומברכין עליו. וסיים הרמב"ם דלפיכך אם נתן חלב חיטה במיני דבש כדי לדבק מברך שהכל.

ודייק הב"י מדבריו דאם לא נתן את החלב בחטה בדבש כדי לדבק אלא כדי לאכול חלב חיטה בדבש מברך מזונות. והקשה הב"י דהא הדבש ניתן בתערובת זו כדי ליתן טעם, וא"כ לפי לשון הרמב"ם שכל שבא ליתן טעם הוא עיקר, צריך להיות הדבש עיקר ויברך שהכל. והב"י מתרץ ואין דברי התירוצ' מבוארים היטב, וז"ל ואפשר שכיון שהדברים המתקחים הם ניתנים לתוך הדבש אינם מתבטלים לגבי ידי' כל שלא באו לדבק לבד או כיו"ב דהו"ל דבש תשמיש לדבר המרוקח ודמי לפירות ששלוקם וכו'. ולכאורה עיקר תירוצו אינו משום מה שכתב בתחילת דבריו שהדברים ניתנים לתוך הדבש, אלא העיקר הוא מש"כ בסוף דבריו שהדבש משמש אותן ומפל להם, וצ"ב.

ב] הדרכי משה [ס"ק ג] כתב בביאור דברי הטור גבי הומלתא, וכן בביאור דברי הרמב"ם, דלא סגי בזה שהדבר ניתן למעם, אלא בעינן שהדבר הנותן טעם יהא עיקרה של התערובת, וכמו בהומלתא שהוא זנגביל שחוק ומרוקח בדבש, שעיקר מטרת המאכל הזה היא לאכול זנגביל, אלא שהדבש מכשירו לאכילה ולכן הדבש מפל, אבל כשעושה מרקחת פירות ונותן בה בשמים למעמא לא אזלינן בתר הטעם שהרי העיקר הוא הפרי.

ולפי מה שכתבנו לעיל בביאור דברי הב"י אין חילוק בסברא בין הב"י לבין הד"מ.

והשו"ע העתיק את לשון הרמב"ם ולא פירט את חילוקי הדינים שכתב הב"י בדבר העשוי למעם [שלא בכל מקרה אזלינן בתר העשוי למעם], והרמ"א כתב את החילוקים דלעיל.

ולפי כל הנ"ל דברי הרמב"ם שמשמע מהם דבדבר הניתן למעם אזלינן בתר הטעם אינם נאמרים אלא בצעירות מסוימים כגון שהדבר הנותן למעם הוא עיקר המאכל.

אמנם המג"א והחכ"צ [סי' קכט] והגר"א [בביאורו] כתבו שמהלכות הקודמות להלכה זו של הרמב"ם מבואר, שהרמב"ם איירי כאן במיני דגן הניתנים בתבשיל, שלגבי זה אמרינן דכל שיש בו מחמשת המינים מברכין כמ"מ אף אם מיני הדגן הם מיעוט ואינם

ביאורים והערות

18. ועיי' ב"י שציין לסי' רטז בהלכות ברכת הריח, שם הובאו דברי גאון שאמר לברך על הורד ברכת הנותן ריח טוב בפירות, והרא"ש חלק דהורד אינו פרי כלל, ולכן מברך בורא עצי בשמים. והקשה הב"י דא"כ שאינו פרי כלל תהא ברכתו שהכל, וכתב דצ"ל דהטור סובר דכיון שאוכלין אותו קצת, די שנגרע אותו מברכת בפה"ע, אבל בשם פרי מיהא קרינן ליה.

קנין הלכה

מראי מקומות

עיקר התבשיל, ועל זה הוסיף הרמב"ם דהיינו דוקא כאשר הם ניתנו לטעם, אבל אם ניתנו רק ע"מ לדבק או ליתן צבע וכיו"ב אין מברכין במ"מ.

סעיף יג

מקור הדין שאם בירך שהכל על כל מיני פירות יצא הוא במשנה דף מ., ושם בע"ב פליגי רב וריו"ח אם דין זה נאמר גם בפת ויין, וקיי"ל כריו"ח שגם בפת ויין אם בירך שהכל יצא. וכתבו הגמ"י [פ"ח אות צ] בשם תוס' דאף שדין זה הוא רק בדיעבד, מ"מ אם מסופק איזו ברכה צריך לברך יכול לכתחילה לברך שהכל, דכיון שהוא מסופק ה"ז כדיעבד.

וציין המשנ"ב למה שכתב בס' רב [ס"ק פד] דהיינו דוקא במי שלמד את ההלכות ויש לו ספק שאינו יודע לבררו, אבל מי שלא למד אל יאכל עד שילמד את ההלכות וידע מה לברך.

סימן רז

סעיף א

במשנה [דף מ.] איתא בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא. ואמרו על זה בגמרא מאן תנא דעיקר אילן ארעא הוא [פירוש דכשיש לפנינו פרי האילן אנו מייחסים את צמיחתו גם לאדמה ולא רק לאילן, ומתאים לו שם פרי האדמה] ר' יהודה היא, דתנן [מסכת בכורים] יבש המעין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא, ופירש"י שאינו יכול לומר הנה הבאתי את פירות האדמה אשר נתת לי, דכיון דיבש המעין ונקצץ האילן בטלה לה ארעא, ר' יהודה אומר מביא וקורא, ופירש"י שהארץ היא עיקר.

להלכה: כתבו תוס' [ד"ה רבי] והרשב"א והרא"ש [סי' כג] שהלכה כר' יהודה דסתם לן תנא כוותיה. ובדעת הרמב"ם [פ"ח ברכות ה"י] יש נוסחאות חלוקות, דיש גורסים שיצא י"ח ויש גורסים שלא יצא, וכתב הכ"מ שהעיקר כנוסחא דיצא. והקשו המפרשים דהא פסק הרמב"ם [הלכות בכורים פ"ד ה"ב] דמביא ואינו קורא, וא"כ צריך לפסוק גם לענין ברכות שאם בירך על פרי העץ בורא פרי האדמה לא יצא. וכתב הכ"מ שבירושלמי [ברכות] נחלקו בזה אמוראים ואיכא מ"ד דגם לת"ק יצא י"ח, ולכן פסק הרמב"ם לענין ברכות כסתם משנה, ולענין בכורים פסק כת"ק.

בירך בפה"ע על פירות אילן שברכתם בפה"א

כתב המג"א [ס"ק א] דאם היו לפניו פרות הגדלים באילן שמברכין עליהם בפה"א, וכגון שאינם עיקר הפרי [וכמש"כ לעיל [סי' רד סע' יא גבי ורדים] או שעדיין לא נגמר הפרי [כדלעיל סי' רב ס"ב גבי בוסר שלא הגיע לפול הלבן], מ"מ בדיעבד אם בירך עליהם בפה"ע יצא, דסו"ס ה"ז מין של פרי עץ.

האבן העזר והא"ר והמאמ"ר חלקו על המג"א ונקטו דלא יצא י"ח, ועיקר קושייתם מהשו"ע לעיל [סי' רב ס"ב] שכתב לגבי בוסר דמתוך שלא נודע לנו שיעור פול הלבן, לכן לעולם יברך בפה"א מחמת הספק עד שיהא גדול ביותר, והיינו משום דאפילו את"ל דהוי כפול הלבן וברכתו בפה"ע, מ"מ יצא י"ח בדיעבד בברכת בפה"א. והרי לפי המג"א יכול לברך בפה"ע, דאפילו את"ל שעדיין לא הגיע לשיעור פול הלבן וברכתו בפה"א מ"מ יצא י"ח בברכת בפה"ע דסו"ס מין של פרי עץ הוא.

אמנם הברכ"י והפמ"ג והחיי"א נקטו כהמג"א, ולענין הקושיא מבוסר כתבו דאמנם בדיעבד יוצא בשתי הברכות, אך מבין שתי האפשרויות עדיף לו לברך בפה"א אף שיש חשש שמא הוא פרי עץ, דסו"ס הוי ברכה נכונה רק אינה מבוררת, מאשר לברך בפה"ע על פרי העץ שלא נגמר וברכתו בפה"א. ולכן המשנה ברורה [ס"ק ג] הביא רק את דברי המג"א.

קנין הלכה

מראי מקומות

סעיף ב

מקור הדין שאם היתה דעתו לאכול פרי אדמה ופרי עץ, ובירך על פרי האדמה בפה"א ונתכוין לפטור גם את פרי העץ יצא, הוא בדברי רבינו יונה [דף כח: בדפי הרי"ף ד"ה אבל] וכן בדברי הר"מ בשם הכל בו, וכן הוא ברשב"א [סוד"ה אמר] בתירוץ השני וכן הוא בריטב"א.

אמנם ברש"י [ד"ה אבל] ובתוס' [ד"ה אבל] מבואר דסברו דבכה"ג לא נאמר הדין שאם בירך על פרי העץ בפה"א יצא, ולשיטתם רק אם בירך על פרי העץ בפה"א יצא, ולא כשבירך על פרי האדמה אף שנתכוין לפטור גם את פרי העץ. ועיין שע"ת שהביא שבספר שאגת אריה [סי' כז] נקט לדינא ברש"י ותוס' שלא יצא, ומסיק השע"ת שלכן אל יעשה כן. [ובלא"ה לכתחילה הדבר תלוי בפרטי דיני קדימה בברכות המובאים להלן [סי' ריא ס"ג] אך בדיעבד יכול לסמוך על פסק השו"ע]. עוד הוסיף השע"ת דלכתחילה עדיף להיות נמלך שלא לאכול את פרי העץ מיד, ולאכלו רק אחר זמן, ואז יברך עליו. והביא המשנה ברורה [ס"ק י'] את דברי השע"ת, אך הוסיף בשעה"צ [ס"ק ט] דהסומך על השו"ע אין מוחין בידו.

כתב המשנ"ב [סי' קעו ס"ק ב] בשם השיטה מקובצת דאף שאם בירך ברכת במ"מ על פת יצא בדיעבד, מ"מ אם היו לפניו מזונות ופת, ובירך במ"מ על המזונות ונתכוין לפטור את הפת לא יצא י"ח. והקשה החזו"א [סי' לד ס"ק ז] דמאי שנא דין זה מדין דידן במכרך בפה"א ונתכוין לפטור פה"ע דיצא.

סעיף ג

בדברי השו"ע לא יפסיק בין ברכה לאכילה יותר מכדי דיבור:

כתב המשנה ברורה [ס"ק יב] ששיעור תוכ"ד הוא ג' תיבות 'שלום עליך רבי', ודלא כהט"ז שאמר ד' תיבות.¹⁹ הפסק בשתיקה אינו מעכב בדיעבד.²⁰

הפסק בדיבור אפילו תיבה אחת מעכב וצריך לחזור ולברך [אא"כ היה ההפסק לצורך האכילה כגון שאמר 'הביאו מלח']. הפסיק לענות אמן או קדיש וקדושה ציין רע"א למחלוקת הראשונים והפוסקים, שהט"ז [סי' כה ס"ק יח] הביא את דברי המרדכי שכתב דאין הפסק זה מחייבו לחזור ולברך, והמג"א [שם ס"ק יז] כתב בשם הרא"ש דחזור ומברך.

פרי הטעון קילוף יקלפנו תחילה ואח"כ יברך, כן כתב המג"א [ס"ק ד] בשם השל"ה לענין אגוז שמא יימצא מתולע, והשע"ת [ריש סי' רב] כתב בשם הא"ר טעם נוסף משום הפסק. וכתב השע"ת דנהי דאינו הפסק גמור, מ"מ עדיף לקלפו, דאין זה פוגם במעלת השלם כיון שהקליפה אינה ראויה לאכילה.

בדברי השו"ע אם לא השמיע לאזנו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו

כתב המשנ"ב [ס"ק יג] כיון דקיי"ל שהרהור לאו כדיבור, אם בירך ברכת המזון בהרהור לא יצא. וכתב המג"א [סי' קפה] דאם מחמת חולי או אונס אינו יכול להוציא בפיו יצא בהרהור, וציין שם המשנ"ב [ס"ק ב] למה שכתב בסי' סב [ס"ק ז] דהאי יצא לא לגמרי קאמר, שהרי הרהור לאו כדיבור, אלא ר"ל שבשעה שאינו יכול לברך יתרהר בלבו והקב"ה קובע לו שכר עבור זה, אך אם יסתלק האונס ועדיין הוא זמן לקיים המצוה, חייב לברך.

ביאורים והערות

19. וכן כתב בס' תפז [ס"ק ד] ששיעור תוכ"ד הוא ג' תיבות, ובס' קכד [ס"ק לד] הביא המשנ"ב שתי דיעות אם שיעורו ג' או ד' תיבות, ובס' רסז [ס"ק ט] כתב המשנ"ב שהשיעור הוא ד' תיבות.

20. נקט המשנ"ב כאן כדברי המג"א שכתב שהאבודרהם חולק על שבלי הלקט וסובר דהפסק בשתיקה אינו מעכב בדיעבד, ודלא כמו שהביא רע"א מתשובת פרח שושן שכתב שהאבודרהם איירי רק בהפסק לצורך האכילה או המצוה.

קנין הלכה

מראי מקומות

עוד ציין המשנ"ב לדבריו בביה"ל סי' סב [סוד"ה יצא] שאף בכרכות דרבנן אשר מחמת האונס הרהר אותן בלבו, ואח"כ נסתלק האונס, הסומך לברך מעתה בפיו בודאי לא הפסיד, [ודלא כהחיי"א שכתב דצ"ע לענין ברכות דרבנן].

בדברי השו"ע ונאמרים בכל לשון

כל זה דוקא כשמבין את הלשון הזו. [ועיין ביה"ל סי' סב סעיף ב ד"ה יכול] שהניח בצ"ע אם זה דוקא בלשון שרוב אנשי המדינה הזו מכירים בה, או אף בלשון של מדינה אחרת שרק יחידים במדינה זו מבינים אותה].

בדברי השו"ע אשה יושבת ופניה של מטה טוחות בקרקע

בגמרא [ברכות דף כד.] איתא אמר ר"ה עגבות אין בהן משום ערוה ואמרו בגמ' לימא מסייע ליה לרב הונא, האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה, והרי העגבות נראות, ודחו כגון שפניה טוחות בקרקע, דבכה"ג גם העגבות אינן נראות. והב"י נקט להלכה דלא כרב הונא וכדמשמע בפיהמ"ש לרמב"ם [מסכת חלה פ"ב מ"ג], וכן נקטו הא"ר והמגן גבורים. והמג"א [ס"ק ה] האריך והביא הרבה ראשונים דס"ל דאין בהן משום ערוה, ופסק כן להלכה. והמשנ"ב [ס"ק מז] הביא את המחלוקת וכתב להחמיר לכתחילה, ולעיל [סי' עג ס"א] בביה"ל [ד"ה ממתניהם] פסק שאין בהן משום ערוה.

סעיף ד

מקור הדין שכל דבר שמברך עליו צריך לאחזו בימינו הוא בטור. וכתב הב"י שנראה שלמד זאת מהגמ' [דף מג:]: דאחזו את היין בימינו וכו'.

וכתב המשנ"ב בשם הלבוש דעצם האחיזה היא משום דאז מכין יותר עליו, והאחיזה בימין משום חשיבות הברכה.

כתב המג"א [ס"ק ו] בשם מהר"ם מרוטנבורג שלא יתחוב בסכין ויאחזו כך את האוכל. והביא הפמ"ג את הא"ר שכתב הטעם משום דבימין עיקר החיים, וברזל מקצר ולכן אל יעשה שני הפכים.

סעיף ה

מקור הדין שאין מברכין על מאכל או משקה עד שיביאווהו לפניו הוא ברמב"ם [פ"ד ה"י], וכתב הרמב"ם שאם בירך קודם שהובא לפניו צריך לחזור ולברך, וכתב הב"י דנראה שמקורו של הרמב"ם הוא בירושלמי [פ"ג ה"א]. וכתב הגר"ז דדין זה הוא אף באופן שהיתה דעתו על מה שיביאו לו, וכן מוכח בב"י.

בטעם הדין כתבו הפוסקים שהוא משום חשש שמא לא יביאו לו את המאכל, דתלוי בדעת אחרים. והביא המשנה ברורה את דברי הפמ"ג שצידד דאם המאכל בחדר השני וודאי שיובא אליו, ג"כ א"צ לחזור ולברך דדמי לאמת המים דלקמן [סעיף ו].

הדינים שבהמשך סעיף זה מיוסדים על שתי מחלוקות שהובאו בטור יו"ד סימן יט בהל' שחיטה:

א. בירך על השחיטה ושחט בהמה בסתמא, [פי' שלא היתה דעתו גם על בהמה נוספת, אך גם לא חשב ששוחט דוקא אחת], ואח"כ הביאו לו בהמה נוספת לשחוט.

א. דעת הרא"ש [חולין פ"ו סי' ו] דחזור ומברך על שחיטת השנייה, דברכתו לא חלה עליה.

ב. דעת בעל העיטור להבחין בין שני אופנים: אם הבהמה האחרת היא מאותו מין של הבהמה הראשונה אינו חוזר

ומברך, ואם אינה מאותו המין חוזר ומברך.

והשו"ע פסק שם כהרא"ש שחוזר ומברך [וכתב הט"ו] [שם (ס"ק יב) דכן דעת הראב"ד והרמב"ן והר"ן]. והרמ"א פסק כבעל

קנין הלכה

מראי מקומות

העיטור שחילק בין אותו מין למין אחר, וכתב הרמ"א דכן עיקר וציין לסעיף שלנו. והקשו הפוסקים דהטור סותר דברי עצמו, שביו"ד נטה לדברי הרא"ש דחוזר ומברך, ובאו"ח [סי' רנ] פסק בפשטות דאם הביאו לו מאותו המין אינו חוזר ומברך, וזה לכאורה כבעל העיטור. וכתב הש"ך [יו"ד שם סי' יט ס"ק ט] דיש לחלק בין אכילה לבין שחיטה, דלאכילה יש קבע, והיינו שקובע עצמו לאכול ולכן אין כ"כ היסח הדעת אף כשאוכל את הפירות, משא"כ בשחיטה, והביא דכן כתב בלחם חמודות [פ"ו חולין אות כ].

[ב] הטור הביא סמ"ק שכתב שאם בירך ע"מ לשחוט כמה בהמות, ובעוד שהוא עסוק בשחיטה הביאו לו בהמות נוספות א"צ לברך, והטור נחלק וכתב דצריך לברך. ובזה פסק השו"ע כהסמ"ק, אך לחוש לדעת הטור כתב דלכתחילה יכוין בזמן הברכה על כל מה שיביאו לו.

בדברי השו"ע בסעיף דידן

השו"ע פסק כאן כהטור שאם בירך על פירות שלפניו ואכלם ואחרי שסיים הביאו לו מאותו המין אינו חוזר ומברך, והוסיף השו"ע דזה אף במין פירות אחר, כל שברכת שניהם שוה. ולכאורה קשה גם על השו"ע דסותר דברי עצמו, שפסק ביו"ד [סי' יט סעיף ו] כהרא"ש דחוזר ומברך על השחיטה ואפילו כשהביאו לו מאותו המין. והנה הב"י לא ציין כלל מקור לדברים מהשו"ע יו"ד הנ"ל, אלא ציין לדברי הרשב"א [דף מא:]: שאם בירך על הפת ואח"כ הביאו לו פירות ללפת את הפת אינו מברך עליהם, ודימה הב"י דין דידן לציור של הרשב"א. והאחרונים כתבו לחלק בין המקרים, דפירות הבאים ללפת את הפת נמפלים מפי אל הפת, ואין זה דומה לפירות נוספים שהביאו לו.²¹

ונחלקו הפוסקים בביאור דברי השו"ע:

[א] הרמ"א נקט שדברי השו"ע הכא נאמרו אף באופן שלא היתה דעתו בשעת הברכה על הפירות האחרים שיביאו לו, וכן נקטו הש"ך והט"ז והדרישה [יו"ד סי' יט], וכן כותב המאמר מרדכי וכן משמע בביאור הגר"א. ולפי"ז צ"ל שהשו"ע מחלק בין אכילה לבין שחיטה, דבאכילה שייכא קביעות מפי, ולכן לא נעקר מאכילת הפירות אף שכילה לאכול מה שלפניו, משא"כ בשחיטה דלא שייכא כ"כ קביעות, ומטעם זה גם סובר השו"ע דלענין אכילה אף כשהביאו לו ממין אחר פטור מלברך.

[ב] המג"א [ס"ק ז] האריך מאד להביא מדברי הב"י [סי' קעז וסי' קעט] שדין דידן מיירי דוקא כשהיתה דעתו מתחילה על הפירות האחרים שיביאו לו, אבל כסתמא חוזר ומברך אפילו הביאו לו מאותו המין, וא"כ קבע אכילתו על הפירות, דאז אינו מברך. והחיי אדם [כלל ס] העתיק את דברי המג"א.

אמנם המשנ"ב [ס"ק כ] נקט בביאור דברי השו"ע כהרמ"א וסיעתו, ודלא כהמג"א. וכתב בשעה"צ דהטעם הוא משום שרוב הפוסקים נחלקו עליו. והא"ר [ס"ק ט] כתב דיש לפרש גם בב"י [סי' קעז] דמיירי כסתמא ולא בנתכוין להדיא.

ביאורים והערות

21. אמנם הד"מ [ס"ק ג] הביא מקור נוסף לדברי השו"ע כאן מדין אחר של הרשב"א המובא בב"י בתחילת הסימן, שאם בירך על תפוחים ואח"כ הביאו לפניו אגוזים, אם היו התפוחים חביבים עליו יותר מהאגוזים, וה"ה בשוה בחשיבותם נפטרו בברכתם גם האגוזים, אך אם האגוזים חביבים מפי לא נפטרו בברכת התפוחים אלא אם נתכון להם מתחילה. ומבואר מזה שעד כמה שאין האגוזים חביבים מפי [דאז אמרין שאינו בדין שיפטור אינו חשוב את החשוב בדרך גררא אלא בדרך כוונה] הרי הם נפטרים בברכת התפוחים אף שלא נתכוין לכך מתחילה, אף שהם ממין אחר. [ומשמע מסתימת דברי הרשב"א שדין זה נאמר אף באופן שכבר כילה לאכול את התפוחים, ואח"כ הביאו לפניו אגוזים].

קנין הלכה

מראי מקומות

בירך על פירות ואכלם ואח"כ הביאו לו פירות ממין אחר

השו"ע כתב דאף באופן שהביאו לו פירות ממין אחר אינו חוזר ומברך עליהם, כל שברכתם שוה לפירות הראשונים.²² אמנם הרבה מהאחרונים נחלקו על השו"ע בזה [הב"ח והפרישה והט"ז וכן נקט הגר"ז] ונקטו שאין לחלק בין שחיטה לבין אכילה, וכשם שבשחיטה פסק הרמ"א [יו"ד סי' יט ס"ו] שאם הביאו לפניו ממין אחר אחרי ששחט את הראשונה חוזר ומברך, כן הדין באכילה. והביא המשנ"ב את דבריהם [ס"ק כג], ומשמע שנקט כן לדינא.

אמנם הוסיף המשנ"ב שני אופנים שבהן א"צ לברך על הפירות האחרים אפילו שהם מין אחר. א. אם הובאו לפניו פירות אלו קודם שכילה לאכול את הפירות הראשונים, שבוז דמי לדין שבשו"ע [יו"ד סי' יט סעיף ז], דכל שלא כילה לשחוט אפילו הביאו ממין אחר א"צ לברך. ב. עוד כתב דיש מהפוסקים שכתבו שאם קבע עצמו לאכילת פירות אינו מברך אף על פירות ממין אחר.

העולה מכל הנ"ל:

א [בירך על פירות והיתה דעתו על כל מה שיביאו לו אחרי כן, ואח"כ הביאו לו פירות, אינו חוזר ומברך אף כשהפירות הנוספים הם ממין אחר.

ב [בירך על פירות והיתה דעתו בדוקא לאכול רק פירות אלו, ונמלך לאכול פירות נוספים, חוזר ומברך.

ג [בירך על פירות שלפניו בסתמא ואח"כ הביאו לו פירות נוספים, אם עדיין לא כילה אכילת הפירות שהביאו לפניו בזמן הברכה אינו חוזר לברך על הפירות הנוספים, ואפילו הם ממין אחר.

ואם כבר כילה אכילת הפירות הראשונים ואח"כ הביאו לו פירות נוספים, אם הם מאותו המין אינו חוזר ומברך עליהם [רמ"א והרבה פוסקים ודלא כהמג"א].

אם כילה אכילת הפירות הראשונים ואח"כ הביאו לו פירות ממין אחר חוזר ומברך [ב"ח וט"ז ודרישה דלא כרמ"א], אך אם קבע את עצמו לאכילת הפירות כתב החיי אדם שאינו חוזר ומברך.

סעיף ו

מקור הדין של השו"ע הוא בירושלמי פ"ו ה"א, ויסוד הדין הוא דכיון שהברכה חלה על מה שנמל מידו, כל שנפל מידו אין לברכה על מה לחול והוי ברכה לבטלה וצריך לחזור ולברך.

ונחלקו הראשונים בדין זה:

א [הרא"ש סי' כ] כתב להדיא שדין זה נאמר גם באופן שהיתה דעת האדם בזמן הברכה לאכול את כל הפירות שלפניו, דמ"מ כיון שנמל בידו פרי אחד חלה עליו הברכה, וכשנפל בטלה הברכה. [וכתב הביה"ל (ד"ה רק) שכן דעת רבינו יונה, וכמש"כ המאמר מרדכי, ודלא כמש"כ הט"ז (ס"ק ח) בדעת רבינו יונה].

ב [דעת הגמ"י (פ"ד אות ז) והכל בו בשם ר"ת, וכן דעת הראב"ד המובא באבודרהם, וכן הוא בתשובת מהרי"ל (המובאת בב"י בשם תשובת אשכנזית) דהירושלמי איירי רק כשלא היה בדעתו לאכול את הפירות הנוספים, אבל אם היה בדעתו א"צ לחזור ולברך אלא נוטל פרי אחר ואוכלו.

וכתב הביה"ל דמסתבר גם כשאין הפירות האחרים לפניו.

ביאורים והערות

22. וכתב המג"א [ס"ק ז] דהיינו דוקא בשני סוגי פירות, אבל אם בירך שהכל על דגים ואח"כ הביאו לו שר חוזר ומברך, כיון שהוא מין אחר לגמרי. והוסיף המג"א שזה אף כשהשכר בא למתק את אכילת הדגים.

קנין הלכה

מראי מקומות

ומסתימת השו"ע משמע שפסק כהרא"ש, והרמ"א חולק ופסק כר"ת וכהראב"ד.

היו פירות לפניו האם בסתמא חשיב כמכויין לכולם

המג"א [ס"ק ח] הביא שהפוסקים נחלקו בפירות שהיו לפניו, אך הוא בירך על פרי אחד בסתמא, ולא היתה דעתו במפורש על כולם:

[א] מהרמ"א משמע דבסתמא לא אמרינן דדעתו על כולם.

[ב] דעת הראב"ד המובא בב"י, וכן משמע משבלי הלקט המובא בב"י, וכן הביא הביה"ל [סוד"ה רק] מהאבודרהם בשם הראשונים דפירות שהם לפניו חשיבי אף בסתמא כדעתו להדיא על כולם, וכן דעת המבי"ט המובא במג"א, וכן ציין המג"א להב"י [סי' קג] שהביא מחלוקת בזה.

וכתב המשנ"ב דספק ברכות להקל, והיינו דכיון דמקילין כהרמ"א שאם היה בדעתו על שאר הפירות אינו חוזר ומברך [כשנפל הפרי שנמל בידו], ממילא יש להקל גם אף כשבירך בסתמא, דהוי כאילו היה בדעתו על כל הפירות שלפניו.

בדברי הט"ז ס"ק ח

[א] הט"ז הביא בתחילה את מחלוקת הראשונים אם דין הירושלמי [לענין בירך על פרי ונפל מידו] נאמר אף כשהיה בדעתו על שאר הפירות.

[ב] ובסוף דבריו מבואר בט"ז שלמד מהירושלמי שאין חילוק בין מי שבירך על פרי ונפל מידו, לבין הדין של תחילת סעיף ה שבירך על פירות שאינם לפניו והביאוהו אחרי כן. ולכן תמוה דלפי דברי הרמ"א שאם דעתו מתחילה אינו חוזר ומברך, ה"נ שם תועיל דעתו.

אמנם להלן [ס"ק ט] מחלק הט"ז בין דין אמת המים לבין הדין שבסעיף ה, דבאמת המים הדבר ברור שישארו המים, משא"כ בסעיף ה שמה יארע אונס.

בדברי המג"א ס"ק ח

כתב המג"א [ס"ק ח] שאם בירך על פירות שאינם יפים ואכל מהם, ואח"כ הביאו לו פירות יפים, אם בא לאכול מהפירות האחרים ולא נתכוין לפוטרום בברכתו צריך לחזור ולברך, וציין למה שכתב בס' ריא. ושם נתבאר טעמו, והוא עפ"י יסודו של הרשב"א שהובא בב"י [סימן זה] שאינו בדין שיפטור אינו חשוב את החשוב בדרך גררא אלא בדרך כוונה, וה"נ נקט המג"א דפירות יפים הם חשובים מאלו שאינם יפים.

והא"ר חולק וסובר דהכלל של הרשב"א נאמר לגבי ב' סוגי פירות, שהאחד משבעת המינים והאחר אינו משבעת המינים, א"נ האחד חביב והאחר אינו חביב, אבל בסוג פרי אחד שזה יפה וזה אינו יפה לא נאמר הכלל של הרשב"א. והמשנ"ב כתב כאן את שתי הדיעות, ולהלן [סי' ריא ס"ה] כתב הביה"ל [ד"ה עליו] רק את דעת הא"ר.

שאלות מעשיות בחומר הנלמד בחודש טבת תשע"ז

על או"ח סימן ר"ו

א. בירך בטעות אדמה על פרי העץ.

1. נזכר תוך כ"ד האם עדיף לתקן או להשאיר כך.
2. האם עדיף להמליך ולא לאכול אלא מעט.
3. ואם אין ענין להמליך, היה לפנין צלחת עם כמה שקדים וכדו' ובירך אדמה עד כמה יכול להמשיך ולאכל ממנו.
4. והאם יכול על סמך זה לאכול גם פרי האדמה אחר שלא היה לפניו.
5. כיון להוציא כמה אחרים בברכת האדמה זו שהיתה בטעות על העץ, האם מותר לשומעים לברך העץ.

כלומר עד מתי נחשב הדבר עצמו ומה נחשב לאכילה חדשה. עוד יש לדון דמאחר ומהות הברכה היה בדיעבד, והיה לו על מה לחול האם להסוברים שבירך אדמה וכיון לפטור העץ לא יצא כי כשהיה לו על מה לחול, אינו חל על מה שבדיעבד, זה רק על מה שבדיעבד כי אינו בדין שיפטור אותו, או שלא משתמשים ברכה שבדיעבד. ובפמ"ג רי"ד משב"ז סק"א שהשומעים יכולים לומר לתיקוני שדרתיך, ולא יצאו בברכתו. ובמנח"ש ח"א י"ח סק"א הביא מההר צבי לדון בזה ומסיק כל שיוצא בברכה בדיעבד לא אמרינן לתקוני עיי"ש כמה חילוקים בזה.

ב. בירך האדמה והיה לפניו מאכל שסבר שהוא אדמה, או שברכתו האדמה.

1. כיון להוציא ווא"כ נודע לו שהוא העץ, האם יצא.
2. בירך שהכל על רסק פירות ולא ידע שבתוכו יש קצת חתיכות פרי, האם כשרואה אותם צריך לברך עליהם העץ.
3. בירך על עוגה מזונות וכיון לפטור גם לחמניה, או לחמניה שסבר שמברכים עליה מזונות, האם יכול לאכלם.
4. בירך על ליקר שהכל, וכיון להדיא על שאר המשקאות חריפים שהיו לפניו, כי סבר שהם שהכל, ביניהם היה גם יין, האם צריך לברך עליו הגפן.

לדעת הסוברים שאי"צ לחזור ולברך, בס"ב שיצא האם רק כשכיון להדיא כשידע שאינו ברכתו, ולא כאשר טעה וסבר שזהו באמת ברכתו, או טעה בדין. או שלא ידע כלל שיש בתוכו עוד מאכל הטעון ברכה אבל היה לפניו מעורב בו וע"ז בירך. ובהר צבי ח"א ק"ו מחלק בין אם טעה בדין וסבר שהוא אדמה שנחשב ככיוון להדיא להוציא לבין טעה בדבריו שרצה לברך העץ ובירך האדמה שלא נתכוין להדיא לפטור את האדמה. וכאן במ"ב העמיד ב' דעות וכמש"כ בשעה"צ סק"ט שיש לו על מי לסמוך אבל בסימן קע"ו סק"ב לענין פרפרת כתב המ"ב שלא פטר את הפת אפילו כיון להדיא, ועיין חזו"א ל"ד סק"ז, שהניח דברי השעה"צ שם בצ"ע, ובשבה"ל ח"ח ל"ז סק"א כתב לחלק שהעץ לא הפקיעו מהאדמה אלא יחדו לו מה שמגדירו יותר משא"כ המוציא

שהפקיעו מברכתו הראויה באמת והוא מזוזנות, כל שיש למזוזנות על מה לחול לא יצא. וגם לדבריו יש לדון על יין שאמנם הפקיעו אותו מכלל העץ, אבל ביחס לשהכל לא הופקע להדיא אלא שלו יש חשיבות של משקה ולא של זיעה.

ג. היה לפניו פרי העץ סבר שהוא אדמה, ובירך עליו האדמה.

1. נתכוין באותה ברכה גם על שאר החתיכות שהיו בצלחת שסבר שהם אדמה, האם עליהם צריך לברך שוב העץ.
2. ואם היו לפניו מאכלים אחרים שברכתם האדמה ונתכוין לפוטרם, האם יצא.
3. היו לפניו כמה מיני רסק פירות של העץ שניכרים קצת, סבר שברכתו שהכל, בירך על אחד ונתכוין על כולם, האם צריך לברך העץ אל האחרים.
4. בירך על מיץ תפוזים סחוט, והיה לפניו רסק פירות שניכר בו הפרי, או רסק תפוז"א, או קוגל תפוז"א שהחתיכות ניכרים קצת. וכיון בשהכל גם עליו, בירך על הכוס ונשפך, האם יאכל את הרסק.

ב' טעמים במחלוקת הפוסקים בס"ב הוא הא' כמבואר במחצה"ש ובמ"ב שכשיש לברכה על מה לחול אינו נפטר בברכה של בדיעבד, וצריך לחזור לקיים ברכתו הראויה, הב' כמבואר בחזו"א שמאכל השני שנפטר מחמת גרירה אינו יכול להפטר ע"י ברכה של בדיעבד. – והנפק"מ בזה באופן שהנגרר כן היה ברכתו הראויה, שלדעת החזו"א להגרר אחרי בדיעבד אינו יכול, אבל לדעת המ"ב לחזור ולברך עליו ברכתו הראויה לא שייך כי זהו ברכתו. וכן להיפך באופנים שהוזכרו בשאלה ששתייהם בדיעבד, שלדעת המ"ב מאחר וחל על הראשון ואינו לבטלה אינו פוטר את השני, אבל לדעת החזו"א בדיעבד אינו יכול לגרור ולהטפיל אליו לכתחילה אבל כששתייהם בדיעבד כן יכול להיות נטפל אליו. וכן נפק"מ באופן שהברכה הראשונה תתבטל מחמת שנשפך.

ד. היה לפניו על השולחן צלחת בוטנים הוציא ממנו אחד בירך ונפל לתוך הצלחת.

1. האם יכול להוציא אחר ואכלו, כאשר היה דעתו להדיא לאכול כמה, או סתם, או דוקא לאכול אחד.
2. הוציא מתוך צלחת של ארבעס אחד ובירך עליו, רואה שמנוקב וחושש שיש בו תולעת האם יכול להניחו ולאכול, אחר.
3. האם צריך אח"כ לבדקו ואלכלו או יכול לכתחילה להשליכו.
4. יש לו לחם משנה מדויק לפני שבירך סימן לעצמו על איזה חלה לבצוע, ואת השני רוצה לשמור לסעודה השניה, אחרי הברכה זזו החלות לא ניכר על מה חשב לבצוע, האם יכול לבצוע על אחד מהם.
5. בירך מזוזנות על עוגה חבית נזכר שהוא בשרי, לפניו או במטבח עוגה פרוה, ולא חשב לאכלה, או לפחות לא כיון להדיא לברך גם עליה, האם מותר ואולי גם חייב לאכלה, או שבין כך צריך לחזור ולברך עליה.

נפל דעת המחבר שאפילו לפניו ודעתו לא מהני כי כשאין עיקר אין גרירה, ולדעת הרמ"א כשהיה דעתו מהני, ובביה"ל שמסתברא אפילו אינו לפניו. אבל הגדרת דעתו אינו בסתמא אלא דעתו להדיא, אמנם בביה"ל הביא ראשונים החולקים גם על דינו של הרמ"א וכל שהיה לפניו אינו מברך. – וביסוד נפל שחזור ומברך יש לדון האם העיקר הוא נאבד שזה המעכב, או העיקר האכילה עצמה שצריך שיאכל את מה שבירכו עליו ואז יחשב שנתקיימה הברכה ורק כאשר נתקיימה הברכה בכוחה לגרור ולהטפיל אליו. – ובזה עצמו עדיין יש לדון האם הנגרר הוא מחמת האכילה דהיינו שאז נתקיימה ע"י הברכה והשאר נגרר אחריו, או מחמת הברכה. – ובברכה

עצמה יש לדון האם השאר נגרר אחר עיקר הברכה, או מספיק עצם זה שמה שבירך עליו קיים ואז נחשב שהברכה חלה על דבר מסויים וקיים, ואז הכל נהיה טפל אל ברכתו, אבל כשאנו קיים חסר את עיקר הברכה וממילא הכל טפל אליו. – וגם כשהוא קיים עדיין יש לדון האם לבסוף צריך לאכלו כי כל שמתקיים הברכה לבסוף מהני, או שעצם קיומו נחשב שחלות הברכה קיים ואז יכול להמשיך אחריו, משא"כ כשנעלם, [וכעין החילוק דמצינן שא"א לברך על שלא לפניו ומ"מ בהחזיק ודעתו על עוד ונפל מהני לאחרים אפילו שלא היה לפניו ומטעם הנ"ל, וכן לענין מוציא שאם שח לא מהני לאחרים שהוציאם אבל אם נשפך של המברך או נמצא מים מהני לאכול מחמת אחרים וכמובאר בביה"ל בקס"ז החילוק ביניהם] – וכן יש לדון שגם אי הגרירה הוא הברכה צריך שיאכל בתחלה ובעצם לא מהני שאכלו לבסוף אלא דמאחר ואין הפסק אחרי שאכלו חוזר הכל ונגרר אחריו, ונחלקו המג"א והט"ז וי"א שחלוק בין אכילה לשתייה, אם יש הפסק ע"י אכילה וסתירה במ"ב והחילוק בזה. – בב"י כתב שבבירך על הס"ת והראו אח"כ מקום אחר ב' דעות האם חוזר ומברך, ונסתר מכאן בנפל שסתם המחבר שחוזר ומברך, ובא"ר ק"מ י"ד מתרץ שחלוק מס"ת והרי"ז כהניח הראשון לתוך הכלי ולקח האחר שמהני ואינו כנפל. משא"כ בקריאת התורה שנחשב כאילו הראשון אינו קיים כלל. – ומינה ביותר שלא רק אם לא אכלו תחלה כי עצם קיום אכילתו הכל מתחבר אליו, אלא גם אם לא יאכלנו כלל לבסוף עצם קיומו מספיק בכך, כי זה כל ראיותו מקריאת התורה. – וכ"כ ביד אפרים, – אבל במאמר מרדכי כתב להדיא שמש"כ הפר"ח שמהני אפילו אם אינו אוכלו אינו כן אלא רק אם אכלו תחלה, – ובמ"ב הביא מחד שאם מצא שהוא קצת אינו ראוי לאכילה שיאכלו כדי שלא יהיה לבטלה נראה שאם לא יאכלנו גם אם לא נאבד הברכה לבאלה, – מאידך בסק"ז הביא מחלוקת מג"א וא"ר האם כשבירך על פירות שאינם יפים והביאו לפניו יפים ולא היה בדעתו עליהם לדעת המג"א חוזר ומברך עליהם כי אינם יפים אינו מוציא יפים ולדעת הא"ר פוטר היפים, ובפשטות מוכח שם שמירי באופן שאת הראשון אינו אוכל כלל וכל הנידון שלא לפטור הוא רק כי אינו יפה אינו פוטר בברכתו כלל את היפה, אבל לולא כך עצם זה שאינו אוכלו אין חיסרון של נאבד, וביותר שבסימן רי"ב כתב בביה"ל לענין ב' מינים שנפטרים רק אם דעתו להדיא כתב אבל לענין מין אחד ובירך על האינם יפים ולא היה דעתו על היפים עין בר"ח מא"ר, והוא תימא שכאן סתם את דברי הא"ר סתם ללא כל חולק, והביאור הוא ששם מיירי באוכל גם הראשון שגדרו הוא גרירה גמורה ולכן קיל יותר להגרר ובזה סתם לגמרי כה"ר, אבל בסימן ר"ח מיירי כמו שנראה שם שלא אכל כלל את הראשון, ובזה צריך יותר שיהיה ממש אחד כדי שיפטר כי שם הגדר הוא שהגרירה היא מחמת חלות הברכה עצמה שצריכה להגרר אחריה ולא מחמת האכילה, ובזה העמיד מחלוקת מג"א וא"ר, עכ"פ מוכח מיהת שלולא כך סובר שאין כל חיסרון של נאבד מאחר והוא עדיין קיים בעולם – ומ"מ ממה שסתם לענין קריאת התורה שחוזר ומברך עדיין אין הכרח כי אפשר שמגדיר קריאה שאינה עתידה כמאן שליתא דמי כלל משא"כ אילה שיכול לאכלו, וביותר אשר שלכן בנתקלקל קצת כתב לאכול כי בזה אם לא יאכלנו הרי ודאי ישאירנו כי הוא מקולקל ויחשב כנאבד וצ"ע.

ה. **היה בידו עוגה עם מילוי, התחיל עד מלך העולם על דעת לסיים מזונות.**

1. החליט להוציא את המילוי ולאכול רק אותו וסיים שהכל, האם יצא.
2. וכן אם בירך מזונות, והיו לפניו כמה מינים, בירך עד מלך העולם ואח"כ הרים את השני וסיים עליו מזונות, או הוציא את המילוי וסיים עליו שהכל, האם יצא.
3. היה לפניו צלחת עם פירות וכדו' התחיל את הברכה עליהם, נזכר באמצע הברכה שראוי להחזיק בידו, לקח אחד ביד, סיים עליו את הברכה ונפל מידו.

האם סיום מהני. - והאם שייך לפניו כאשר בחלק הראשון היה טפל ופטור, או שהיה לו באותו שעה שם ברכה אחרת. - האם מספיק שתחלת הברכה היתה על הכל, או שכל הברכה מעכב להגדירו, וממילא העיקר הוא רק מה שנטל לבסוף לידו.

ו. היו על השולחן כמה מיני פיצוחים, בירך על אחד מהם העץ ונפל מידו.

- 1 אמרו לו שהפיצוחים האחרים גם העץ ולא כמו שסבר שברכתם האדמה, האם יכול לאכלם.
- 2 או שלקח מין שהוא העץ ובירך עליו בטעות שהכל, ונפל מידו, האם יכול לאכול מאלו שברכתם האדמה.
- 3 לפני האוכל בירך שהכל על כוס שתיה ואת השאר חשב לשתות רק בסעודה, והכוס נשפך, האם יכול לשתות מהשתיה שעל השולחן.

בביה"ל הביא חולקים כאשר היה לפניו שפטר אפילו לא כיון עליהם, אבל כשהיו לפניו אבל ברור שלא כיון עליהם כאופנים הנ"ל לכאורה תלוי במש"כ הרע"א על בירך לפני הסעודה. .

ז. לבוש כפפות רוצה לאכול.

1. האם צריך להסיר את הכפפות כדי להחזיק את המאכל בברכה.
2. יש לו לחם וכדו' בשקית, וחושב לאכלו כך, האם לברכה מספיק שיחזיק את השקית, או שצריך להוציא מהשקית.
3. מאכלים שאוכלים בכף, מזלג, בדוקא, או בעדיפות, האם צריך לאחוזו בידו, או במזלג, או בכלל לא.
4. והאם צריך לאחוזו את כוס השתיה בידו.

מש"כ המ"ב שלא יתחוב הסכין כי מקצר, האם דוקא כשאין דרכו ומוכח שיד לאו דוקא, או שאפילו אם דרכו לא לקחת ביד, אבל סכין אסור, ואם הטעם רק כדי שיתן דעתו א"כ שלא יצטרך להסיר כפפות.